

ПРИКАЗИ

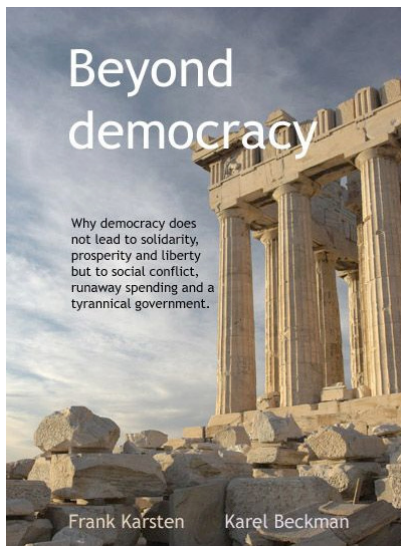
УДК 321.7(049.3)

Александар Новаковић

*Институт за политичке
студије, Београд*

**ЗА БОЉУ
ДЕМОКРАТИЈУ**

– осврт на књигу *Beyond
Democracy* Френка Кар-
стена и Карела Бекмена

***Beyond Democracy: Frank
Karsten, Karel Beckman:
Beyond Democracy: Why
Democracy Does not Lead
to Solidarity, Prosperity and
Liberty But to Social Conflict***

***Runaway Spending and a
Tyrannical Government, Kin-
dle Edition, Frank Karsten,
Karel Beckman 2012. p. 102.***

Посматрају ли се ствари из политичког угла, данашњи свет се може слободно окарактерисати као свет владавине демократије. Продорни увиди у њену контроверзну природу и упозорења на све опасности које она са собом носи – завештани у делима класичних теоретичара попут Едмунда Берка у осамнаестом веку и Алексиса де Токвила у деветнаестом – остали су на маргинама политиколошких разматрања и теоријског интереса. У практичној сфери, тј. у сфери политике, само су још фанатични следбеници екстремних идеологија против демократије. Сви остали – политички актери, интелектуална елита и широка јавност, левица, десница, центар – данас су демократе. Чак се и они, који због свог економског либерализма или конзервативних ставова осуђују застрањивања и ексцесе модерне демократије, не одричу демократског идеала, већ траже могућност за реформи унутар система. За све што се дешава у савременом свету,

кризе, немире и ратове, траже се кривци на свим странама, али се никада демократија – прецизније: централизовани поредак националне парламентарне демократије – не доводи у питање. Влада општи консензус да се без демократије не може. Али, шта ако је управо овај систем, тј. демократски систем националних држава какав данас познајемо, одговоран за већину зала савременог света? На то питање покушавају да одговоре Френк Керстен и Керел Бекмен у књизи *Beyond Democracy* о којој ће овде бити речи.

Своја запажања о природи демократије аутори граде на чврстој основи. Они не полазе само од увида класичних критичара демократије и историјских актера Америчке револуције (на које у виду издвојених цитата упућују), већ и од оне критике која је настала након спровођења тог идеала у дело, дакле, након више од једног века искуства остварене демократије. Рецентна критика о којој је реч уобличена је у изврсној студији еминентног аустријског економисте и филозофа Ханса-Хермана Хопеа *Демократија – божанство које је изневерило*. Да подсетимо, у овој књизи Хопе је маестрално и на основу мноштва података и емпиријске грађе демонстрирао ретроградност система националних демократија у поређењу са претходећим системима класичних монархија. Указујући на епо-

халну промену до које је дошло када је државни апарат принуде прешао из приватног (монархија) у јавно власништво (демократија) и на тај начин постао „јавно добро“, тј. власништво „свих“ – процес који у Европи коинцидира са сломом Аустроугарске монархије – Хопе је показао да квалитет владавине зависи од карактера временских преференци (*time preference*) које имају они који владају. Временска преференца дугорочног сагледавања ствари карактеристична је за оне владавине у којима је владар истовремено и власник управног апарата (може да слободно располаже њиме, пренесе га на неког или чак прода), што по Хопеу омогућава бољу владавину. У односу на такав поредак у систему у коме власт номинално врше сви, док у реалности влада само неколицина која се руководи краткорочним сагледавањем ствари – јер при вршењу власти не располаже личном већ јавном имовином – долази не само до осиромашења становништва и огромних криза, већ и до општег губитка слободе. На тај начин Хопе је објаснио зашто је свет парадоксално добио мање слободе, иако је очекивао много више. Овај увид представља право интелектуално отржење за све оне који су одлучили да се упусте у политички некоректно преиспитивање наслеђеног и идеализованог мита о „најбољем од свих најгорих“ светова – демократији.

На тим основама почивају и Керстенова и Бекманова разматрања у *Beyond Democracy*. Али се у томе не исцрпљују. Циљ ове књиге далеко је амбициознији од Хопеевог подухвата. Он се састоји у покушају да се овај увид, уз незаобилазне аксиоме класичног либерализма које аутори прихватају, популаризује и предочи широј публици. Такав задатак свакако је много захтевнији и теже спроводив од чисто академског подухвата којим је Хопе покушао да уздрма учмалу интелектуалну средину светских универзитета. Заправо, у питању је један природан процес акумулације, сазревања и теоријске формулације са знања, који се завршава фазом његове широке дисеминације. Стога овај наслов треба разумети као један од првих покушаја да се на једноставан и пријемчив начин и речником обичних људи представи и популаризује садржина која је крајње неинтуитивна за свест обликовану митовима о демократији и Фукујамовској представи о крају историје.

По ауторима ове књиге тај мит је толико јак, да је произвео сопствену религију: „Бога и Цркву заменила је Држава, као Света Мајка друштва. Демократски избори су ритуал којим се молимо Држави за запосленост, за стан, здравље, безбедност и школовање. Имамо апсолутну веру у Демократску Др-

жаву. Верујемо да ће нам Она обезбедити све. Држава је хранитељ, судија, она је свезнајућа и свемоћна. Од ње очекујемо решење свих наших друштвених, па чак и личних проблема.”; “Већина људи види само погодности које Држава нуди, трошкови остају непримећени“ (Karsten, Beckman, 9)

Превласт демократског механизма у коме изабрана већина (заправо само једна изразито мала група људи, имајући у виду читаво друштво) након сваког изборног циклуса демонстрира да је свака граница коју устав, друштво или традиција поставља пред извршну и законодавну власт *принципијелно имагинарна*, доводи до све већег уплитања државе у све сегменте живота појединаца. Граница приватног и јавног стално еродира на уштрб приватног. Личне слободе жртвују се колективним правима „угрожених“ група које држава лиценцира као угрожене. Економске слободе које постоје само за неке актере на тржишту – крупни капитал којим се рентира опстанак на власти – док су заправо сви остали грађани економски неслободни, јер су пореска оптерећења којим се финансира огроман паразитски систем политичких потраживања и обећања, таква да омогућавају тек пуко преживљавање, а често ни то. Лична одговорност постаје мисаона именица. Она се стал-

но делегира на виши ниво. Зато појединац није креатор сопствене судбине, или у највећој могућој мери то није, већ зависи од хирова власти. Резултат је тај да су појединци који сачињавају већину неслободни, а мањина коју сачињавају они који се налазе у систему власти, апсолутно слободни. Најгоре од свега је то што припадници већине нису свесни своје неслободе, због преовлађујућег мита о позитивности демократије, као и због тога што се сматра да је за квалитет савременог живота заслужна искључиво демократија. Аутори скрећу пажњу да је тај аргумент крајње скромног домета, упућујући на огромна богатства која генерише модерни индустријски развој и капитализам (незабележена у историји човечанства), које нови систем експлоатише попут паразита који живи и развија се на рачун свога домаћина.

Због свега тога, како у самом поднаслову књиге стоји, демократија не води слободи, већ друштвеним конфликтима, неумереном трошењу и тиранији. Запараво, демократија која се доживљава као еквивалент појмовима „правда“, „слобода“, „солидарност“ и „мир“, у пракси је све само не то. Слобода не може бити, јер уништава и политичку и економску слободу огромне већине чланова једног друштва за рачун политичке и економске слободе неколици-

не. Не може се асоцирати ни са правдом и солидарношћу, јер је свака демократија у пракси дискриминаторски систем који повлађује једној групи зарад друге групе, неким интересима на рачун општег интереса итд. Када као таква – због неумереног ширења и повећања државе као паразитског механизма и неумереног трошења, на крају неминовно доспе у кризу, онда по правилу кризу решавају они који су је и произвели и средствима којим су је произвели: „Ако желите да знате како демократија заиста ради, погледајмо један свеж пример. Јоргос Папандреу, Грчки политичар-социјалиста, победио је на изборима 2009. године са једноставном паролом: „Има новца!“ Његови изборни конкуренти, конзервативци, смањили су плате државних службеника и друге јавне расходе. Папандреу је тврдио да ово није потребно. Са изборном паролом „Има новца!“ лако је добио изборе. У стварности новца за то у Грчкој није било – новац су морали да обезбеде порески обвезници других земаља Европске уније. Али већина је увек у праву у демократији и када људи открију да себи могу да изгласају новац неминовно ће то и урадити. Навивно је очекивање да ће урадити нешто друго.“ (Karsten, Weskman, 63)

Језгро књиге сачињава развејавање тринаест митова или

догми „савремене политичке религије“, чиме аутори покушавају да уздрмају демократску свест и укажу на политичку алтернативу. Њима аутори придодају и „грехове демократије“ у које спадају: бирократија, паразитизам, мегаломанија, екстензивна социјална политика, антидруштвено понашање и криминал, осредњост и ниски стандарди, култура незадовољства и размишљање на кратак рок. (Karsten, Beckman, 65-68) То су све дефицити реалне демократије због којих аутори, упућујући на Фариду Закарију, констатују да се политичке елите западног света по правилу руководе краткорочним резонима који их онемогућавају да „наметну краткорочну патњу зарад дугорочног добитка“. (Karsten, Beckman, 68)

Тај суштински дефицит модерног демократског поретка доводи до тога да се постојеће кризе не решавају, већ се њихово решење оставља за будућа времена. То све подрива укупан политички легитимитет савремених западних демократија и наговештава велику кризу и неминован крах читавог система. Политика сталног владиног задуживања која увек наново излази у сусрет популарним захтевима гласачког тела није ништа мање ирационална – имајући у виду фактичко стање економије и кризе ових система – него што је то само гласачко

тело, које се по ауторима у демократији по правилу понаша као „алкохоличари који морају све више да пију да би се напили и сваки пут имају све гори мамурлук. Уместо да дођу до закључка да више не треба да пију, они желе да пију све више. Потпуно су заборавили како да се брину о себи и више уопште нису у стању да управљају сопственим животима.“ (Karsten, Beckman, 71)

Након уверљивог осликавања мрачне перспективе савремене демократије аутори су се нашли пред још тежим изазовом предлагања алтернативе постојећем систему. Они су убеђени да је алтернатива модерном демократском Левијатану не само могућа, већ нужно потребна уколико не желимо да и оно мало личне слободе која данас постоји нестане. Дилема пред којом се данас свет налази врло је озбиљна јер се бира између очувања постојећег поретка (који полако – услед све веће централизације, регулације и контроле над свим сегментима живота – тоне у демократски тоталитаризам и тиранију) и његове демонтаже. Аутори су за ово друго и не сматрају да је тај избор утопистички, нити да подразумева револуционарно насиље.

Штавише, своје реалистичке наде у могућност мирне и постепене транзиције из система потпуне централизације у де-

регулисани систем који почива на основном принципу добровољне сарадње, аутори виде у спровођењу децентрализације на свим нивоима. Том процесу најновији технолошки напредак (пре свега развој глобалне интернет мреже) може у великој мери помоћи, јер је по својој природи децентрализујући и добровољан: „Демократија одузима моћ појединцу, технологија му даје моћ. Технологија је децентрализујућа сила која може посредника, власт, да учини сувишном у областима комуникација, финансија, образовања, медија, трговине. А будући да слободно тржиште чини технологију све јефтинијом, оно чак и најсиромашнијима даје моћ да управљају својом судбином.“ (Karsen, Beckman, 83). Заправо, идеја је да се цео глобални државни апарат са свим својим министарствима, агенцијама и (не)владиним организацијама које се финансирају из државног буџета размонтира постепено и фазно, са циљем да се већина савремених државних надлежности (школство, здравство, економија, социјална политика и финансије) пребаци на лични план, тј. на план добровољног и спонтаног организовања појединаца. (Karsen, Beckman, 82-85)

Свету је потребан „нови идеал који спаја индивидуалну слободу и динамичност са друштвеним складом“. (Karsen,

Beckman, 74) У том погледу они упућују на модел швајцарске децентрализације као историјски успешан пример. Први корак демонтирања огромне демократске државе аутори виде у смањивању утицаја власти да би људи поново могли да „стекну контролу над плодовима свог рада. Морају имати слободу да стварају своје локалне заједнице – верске, комунистичке, капиталистичке, етничке или какве год. Њима могу да управљају демократски ако тако желе или некако другачије ако не желе.“ (Karsen, Beckman, 75) Алтернативни систем не подразумева само традиционалне либералне економске одnose, већ и „тржиште управе“, односно, могућност да људи сами и добровољно у свету многобројних држава бирају управу/државу/заједницу коју желе. Крајњи идеал је „Свет са много малих управних јединица, од којих свака има неке сопствене карактеристике, био би сасвим у складу са овим појавама. Ове мале управне јединице могу да сарађују у вези одређених питања ако је то у њиховом интересу, на пример у вези енергетике, имиграције или саобраћаја. Могу такође да сарађују у одбрани, што може да буде важно ако се појави агресивна држава са намером да окупира мања друштва. Економски успешна и иновативна друштва највероватније би брзо открила ефикасне начине да се одбране од ове

врсте напада.“ (Karsten, Westman, 83)

Оптимизам у погледу могућности изградње оваквог једног поретка аутори гаје на тези да је сваки поредак, колико год био напредан или назадан, у основни друштвени конструкт и да је једино легитимно питање у којој мери он обезбеђује мирну и слободну друштвену интерекцију. Они кажу да „живот без демократске националне државе можда није лако замислити, али сличне корените промене дешавале су се и у прошлости“ и упућују на то да је некада, у Антици, али и касније, ропство била потпуно „природна“ институција коју већина људи није доводила у питање. Тако смо и ми, по ауторима ове књиге, навикли на демократију и поредак у коме живимо и мислимо да се он никада неће променити, нити да га треба мењати.

Остварење новог идеала, довешће до мање онакве демократије какву познајемо, али ће истовремено обезбедити много више демократије и демократског одлучивања које почива на индивидуалним преференцијама, одлукама и аранжманима. Стога је важно напоменути да ауторима није стало до дискредитације демократског идеала као таквог, или чак саме речи „демократија“ и „демократско“, већ само до разобличавања те вештачке, централизоване и у виду гломазног система реализоване демократије која разара

индивидуалну слободу. Заправо, решење које аутори предлажу пледира за више демократије, али спонтане и самоникле демократије изграђене на потпуно другим основама - попут оне коју Лудвиг фон Мизес описује када говори о односима који владају на слободном тржишту.

Фазност и постепеност промена које аутори предлажу упућује на реалистичан приступ тренутку у коме се данашњи свет налази. У том смислу се ауторима тешко може упутити приговор за утопистичко сагледавање ствари. Разумљиво је да је за већину апологета демократије тешко прихватљива спознаја да је у економском смислу свет данас једна пирамидална структура саздана на новцу без покрића, а да је брига светских и регионалних регулатора за „добробит“ људи, њихов економски, социјални и културни положај, само један постепени и дуги пут у ропство. Њима је још теже да прихвате да је за све то одговорна демократија. Зато је можда највећи допринос ове књиге управо то што је једну врло отржењујућу и болну спознају разасуту у мноштву наслова, публикација и студија, успела да предочи сажето и до те мере ефектно да ће се након читања ове књиге, надамо се, и неки од верника новог божанства добро замислити.